

Posudok na habilitačnú prácu

Autor: PhDr. Oľga Gavendová, PhD.

Názov práce: *Úloha čností v integrálnom rozvoji ľudskej osoby*. RKCMBF UK. Bratislava 2020,
194 s.

Odbor: katolícka teológia

Rozvoj a progres spoločnosti i po stránke technologických vymožeností v súčasnosti napreduje v nevidanej miere. Akcelerácia na tejto úrovni prináša nové stimuly a nové otázky, a to vyvoláva čoraz silnejšiu tendenciu v potrebe obhajoby toho, čo sa z hľadiska individuálneho i spoločenského chápe a označuje ako neodmysliteľné, hoci to býva samozrejmé. Technika však neprináša len prvotnú „extenziu zmyslov“ človeka (McLuhan), ktoré je potrebné spresniť a doplniť, prináša aj čoraz rýchlejšiu potrebu orientácie a rozhodovania v neprehľadnom teréne a fázne najrozličnejších stimulov, otázky spojené s hľadaním kolektívnej, ale hlavne vlastnej identity i vlastného morálneho profilu, a tie ho vedú k hlbšej reflexii nad vlastnou, zotáznenou existenciou a hlavne k záujmu o také autentické a autonómne konanie, ktoré by nebolo ani tak poznačené úvahami dnes tak dobre maskovanej utilitaristickej či teleologickej etiky, ale vychádzalo by z perspektívy antického „dobrého konania“ (*bene-volentia*) vo vzťahu k sebe i k tomu druhému.

Preto písanie o etike cnosti, ktoré sa rodí jednak ako syndróm spomínaných východísk v dnešnom technologizovanom svete a jednak ako svedectvo o hľadaní nových či staronových podnetov a ukotvenia nielen „správneho“, ale aj „dobrého konania“ či „dobrého života“, patrí v súčasnosti k dôležitým témam. A zvlášť je táto téma - ako vidíme - v posledných desaťročiach populárna aj v zahraničí, kde zažíva nový *revival*, o čom nás presvedčajú aj dnes tak veľmi skloňované ako Alasdair McIntyre, Elisabeth Anscombe, Philippa Foot, Martha Nussbaum a samozrejme mnohí ďalší.

Práca kolegyne Oľgy Gavendovej *Úloha čností v integrálnom rozvoji ľudskej osoby* vychádza z perspektívy tohto súčasného dobového kontextu a počnúc tradíciou sa usiluje túto tému čností zasadiť do hlbšej (aj historickej) perspektívy, ktorá má zázemie takpovediac už u Grékov, ale stále nachádza svoje (nielen dejinné), ale aj systematické miesto a interpretáciu aj v kultúre súčasného človeka. Už hľadanie *fysis* v najstaršej prírodnej filozofii súvisí s prvými eticko-morálnymi reflexiami, ktoré sú popretkávané s témou prirodzeného zákona. Preto je pochopiteľné, že autorka začína témou ľudskej prirodzenosti, konštitutívnymi znakmi tejto prirodzenosti, akými sú vôľa, intelekt, ale aj tými menej analyzovanými výsadami človeka: ako duchovnosť, telesnosť, sociálnosť či dejinnosť. Takéto antropologické ukotvenie témy má svoje opodstatnenie a ponúka interpretačný kľúč ďalších kapitol, ktoré sa zaoberajú ľudskou osobou (jej rôznymi, až protikladnými definíciami Boethia a Akvinského) zadaním princípu individuality (ako ho odlišne chápal Aristoteles, Tomáš Akvinský a Scotus) či „šiframi“ osoby - ako je seba-vlastnenie, seba-vedomie či seba-určenie človeka. Ďalej neustále (seba) hľadanie človeka inak formulované aj ako otvorenosť voči nekonečnu, tzv. Clarkeom označované dynamické a priori, ktoré bolo dostatočne a hutne interpretované aj v Marcelovom pojme „homo viator“ či systémovo u J. Maritaina v integrálnom humanizme. A s tým súvisiaca sociálnosť, v ktorej sa fenomenologicky dá rozpoznať ľudská neúplnosť až fragmentárnosť vo vzťahu Ja a Ty (či už Ja cez Ty alebo Ty kvôli Ja). Vďaka tomuto sociálnemu či prosociálnemu určeniu človek dokáže plne realizovať svoje schopnosti, zlepšovať svoj život a zdokonaľovať svoju bytosť.

Od bytia ako ontologickej určenosti a vymedzenia v zmysle jedného sa potom autorka dostáva k témam konania zameraného na cieľ - teda nielen takého, pre ktoré je príznačný len vonkajší cieľ konania ako výsledok nasledovania prirodzenosti, lež konania, ktoré má na zreteli vnútorné sebazdokonaľovanie človeka. Zdokonalenie jeho prirodzenosti tým, že dáva dôraz na motív a cieľ rozhodovania. Čo bola téza, s ktorou prišiel ešte Aristoteles, keď vo svojej Etike Nikomachovej hovorí o morálnom konaní ako tvorbe

„druhej prirodzenosti“. Ale aj téma, ktorá sa implicitne s témou etiky čnosti spája - myšlienka „vnútorného impulzu“ aktéra pri konaní, ale aj „autonómne stanoveného cieľa“, ktoré dotvárajú túto takpovediac etiku prvej osoby (na rozdiel od etiky tretej osoby - čo je v dnešnom podaní väčšina etických systémov). Toto trefne vystihuje G. Abba tým, že človeka nechápe len ako autora či pôvodcu jednotlivých činností, úkonov, ale pripisuje mu skôr autorstvo snaženia, a táto perspektíva rozhodovania a chcenia je pre jeho konanie benefitom a získanou vlastnosťou.

V tretej kapitole autorka začína s analýzou prvých čností - hlavne z tradície Platóna a Aristotela - neskôr označovaných ako „kardinálne“. Aj v prípade tradície týchto čností vychádzala inšpirácia z kultúry Grékov, od Platóna a hlavne Aristotela - lebo platí, čo tvrdí I. Bejczy, že „žiadne filozofické dielo nemalo taký hlboký vplyv na vývoj západnej kultúry a morálneho myslenia ako Aristotelova Etika Nikomachova“. Túto skutočnosť autorka dostatočne dobre reflektuje a podopiera interpretáciou Tomáša Akvinského.

Prvou z analyzovaných čností je rozvážnosť, či dnes aj používaná rozumnosť (*fronésis, prudentia*), ktorá bola už aj v gréckej filozofickej tradícii rôzne interpretovaná. Neskôr, hlavne v stredoveku, sa viedli dišputy o tom, či je táto čnosť výsadou intelektu alebo skôr čnosťou vôle. Autorka prináša zaujímavé reflexie a interpretácie Sorabjiho, Aubenqua či Comte-Sponvilla. Zároveň otvára jednu tému, na ktorú by ma zaujímala jej odpoveď. Na s. 74 tvrdí: „Čnosť rozvážnosti v sebe zahŕňa všetky čnosti, vedie ich a usmerňuje a pomáha človekovi 'byť dobrým'“. Znamená to, že autorka zastáva akýsi inkluzivistický postoj vo vzťahu vzájomného spojenia či prepojenia čností? Jednoducho: platí, že ak máme jednu čnosť (napr. rozumnosť), máme aj ostatné? Aj o tom sa v stredoveku viedli veľké dišputy a písali traktáty, či sú sokratovsky povedané v jednej čnosti inkluzívne prítomné aj ostatné alebo nie. Či je predpokladom každej jednej čnosti rozumnosť alebo správny rozumový úsudok.

Ďalšími analyzovanými čnosťami sú: dnes naďalej v politickej sfére veľmi rozoberaná spravodlivosť (*dikaiošyné*), ďalej odvaha (*andreia*), pri ktorej autorka podáva aj známu Tillichovu existenciálnu interpretáciu tejto čnosti a čnosť miernosti (*sofrosyné*) - kde tiež autorka prináša zaujímavú interpretáciu - *enkrateia* - zakorenenú v gréckej kultúre, ktorú Aristoteles komentoval a uviedol na správnu mieru v súvislosti so svojimi predchodcami. Ale v kontexte toho mi nedá nespomenúť, že by bolo zaujímavé, ak by autorka v súvislosti s touto čnosťou pridala aj úvahu o *akrasia* - u Aristotela zo VII. knihy - nakoľko je to dôležitá téma a v tejto kapitole sa dáva do súvisu so žiadosťami a slasťami človeka. Dnes sa popri čnostiach a hlavne čnosti miernosti akosi venuje tejto problematike dosť veľká pozornosť - aj z kognitívneho, ale aj morálneho hľadiska.

Autorka sa ďalej venuje reflexii nad vliatymi čnosťami - a tu by bolo možno aspoň v rozprave dobré doplniť či ozrejmiť - aký postoj a vzťah videla tradícia medzi vliatymi a získanými čnosťami. Prípad takého Bonaventúru a ním sa inšpirujúceho Guardiniho je prakticky jasný - každá čnosť takpovediac komponuje celok a predpokladá Boží predpoklad - ako to je ale u ostatných autorov? Je autorka toho názoru, že je čnosť ako aktivita výsadou človeka a jeho schopností, ktoré sa snaží sám aktívne zveľaďovať, alebo je tam aj potrebná „pomoc milosti“ už pri aktívnej snahe o sebazdokonalenie človeka pri získaných čnostiach? V tomto sa tiež v tradícii profilovali celé školy myslenia.

Pri analýze čnosti nádeje sa autorka dotýka nádeje, ako ju interpretuje Tomáš, ale aj autori ako Sartre, Camus či Marcel. Mňa by zaujímal práve fenomenologický aspekt „daru“ a „obdarovania“, ktorý je takpovediac konštitutívnym základom vzťahu u G. Marcela, či by k tomu mohla autorka povedať niekoľko slov v rozprave. Jednak myslím vzťah medzi Ja a Ty, ale jednak sa v tejto téme „daru“ pekne týči aj práve spomínaná téma „nádeje“ a v čom podľa neho spočíva. V prípade čnosti lásky sa autorka zaoberá analýzou T. Akvinského, ale aj interpretáciami od J. B. Lotza či J. Maritaina. Tu by som chcel tiež urobiť jednu poznámku. Zdá sa mi, že by bolo dobré občas pri týchto jednotlivých čnostiach načrtnúť aj istú „polemiku“, ktorá jestvovala na pozadí týchto teórií - či už Akvinského, Bonaventúru alebo Scota, ale aj iných (či už historických postáv alebo interpretátorov). Aby práca odzrkadľovala ono vnútorné napätie dejín myslenia a taktiež sa konfrontovala s týmito názormi, lebo ani interpretácie týchto dobových autorov sa vo všetkom nezhodovali a vďaka nim sa vytvárali pri konkrétnych čnostiach nové a odlišné tradície myslenia. Možno

by bolo zaujímavé poukázať na tieto rozdiely alebo poukázať aj na to, či sa tieto ich prínosy napriek odlišným teóriám niekde nezjednocujú.

Rovnako si myslím, že by bolo možno dobré načrtnúť aj niečo o tom, čo autorka spomínala pri G. Abbovi. Analyticky písať nielen o čnostiach, ale aj o ich konkrétnej „realizácii“ prirodzenosti človeka. Inak povedané, ako platí tomášovské „agere sequitur esse“, bolo dobré doplniť niečo o tom, čo znamená „esse sequitur agere“ - ako naše dobré konanie utvára našu dobrú vôľu - či v interpretácii G. Abbu alebo iných. A ako takéto „dobré snaženie“, ktoré je výsledkom dobrého konania spätne vplýva na naše rozhodovanie a ako ďalej determinuje naše bytie, náš život. Táto téma dokonca súvisí s otázkou integrity človeka, ako si ju autorka zvolila. Možno nepriamo je práve takéto oddeľovanie reflexie nad čnosťami od ich konkrétneho stvárnenia dôvodom, že sa čnosti vzdávajú od konkrétneho života a izolujú sa vo svojom význame a prestávajú identifikovať s niečím konkrétnym - s nejakým ideálom. Napr. Guardini mal v pohľade na čnosť tiež takýto partikulárny pohľad.

Autorka, čo sa týka prameňov, správne používa vo svojej práci najnovšiu, jednak pôvodnú literatúru v origináli, ale aj prekladovú, primerane pritom čerpá zo zahraničnej literatúry, ale neopomína ani tú domácu vedeckú tvorbu a interpretačný posun v tejto oblasti. Napriek tomu by som jej odporučal (ak by práca bola publikovaná) zakomponovať do nej ešte niektoré zaujímavé impulzy z tematicky ladenej českej revue *Communio* o Nádeji (č. 1/1998), kde sú zaujímavé impulzy Jeana Danieloua, Josepha Ratzingera či H. Urs von Balthasara, či o Viere (č. 1/1997) a o Láske (č. 1/1999) tiež spojené so zaujímavými teologickými príspevkami od autorov ako Henry de Lubac, Erich Przywara a ďalší, ktoré by sa jej, podľa môjho názoru, mohli do práce hodiť a tematicky zapadajú. Samozrejme, k tejto téme je aj ďalšej literatúry dostatok.

Celkovo môžeme povedať, že prácu považujem za kvalitnú, dobre koncipovanú a štruktúrovanú, dostatočne proporcionálne napísanú, metodologicky autorka používa jednak konceptuálnu analýzu, správnu logickú argumentáciu i syntézu a napreduje logicky konzekventným spôsobom, pričom podáva správnu interpretáciu autorov i problematiky. Osnova i jednotlivé kapitoly navzájom nadväzujú a rozvíjajú pointu a dopracúva sa k systematickému záveru, ktorý si stanovila za cieľ. Práca preto predstavuje zaujímavý a odborný prínos k problematike čností a bolo by vhodné – po zohľadnení poznámok zo strany oponentov a ich zvážení – ju publikovať.

Práca spĺňa požiadavky kladené na podobný formát prác k získaniu vedecko-pedagogického titulu docent, preto ju odporúčam k obhajobe a po jej úspešnom absolvovaní navrhujem udeliť PhDr. Ol'ge Gavendovej, PhD. titul „docent“ v odbore katolícka teológia.

V Bratislave 26.8.2020

Prof. PhDr. Rastislav Nemeč, PhD.
KKF TFTU Bratislava